

Raf De Bont, *Van literaire avant-garde tot raswetenschap. Gustaaf Schamelhout (1869-1944)*, Brussel, Paleis der Academiën, 2002, 268 pp., ill., € 33,54, ISBN 90 6569912 0 (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunst. Nieuwe Reeks, nr. 6).

Biografische studies zijn als onderdeel van de beoefening van de geschiedenis van de Vlaamse beweging de laatste jaren geliefd en dat is op zich verheugend. Studies over Herman Vos, Camille Huysmans, Cyriel Verschaeve, Felix Timmermans, Reimond Speleers, Reimond Tollenaere en Leo Simons zijn inmiddels verschenen. Over Hendrik Elias is een publicatie in voorbereiding en over het leven van Frans Van Cauwelaert zijn al twee delen verschenen en wacht ons meer. Een studie over Gustaaf Schamelhout vult nu deze rij aan. De Bont heeft over deze Antwerpse geneesheer een interessante biografie geschreven, waarbij hij diens rol in de Vlaamse beweging verbindt met zijn wetenschappelijke interesses en zijn politiek en sociaal engagement. Hoewel Schamelhout een figuur *en marge* bleef, heeft hij op een aantal punten in de Vlaamse ontvoogdingsstrijd een rol gespeeld en heeft hij ook op ideologisch gebied een inbreng gehad.

Schamelhout groeide op in een liberaal, burgerlijk en Franssprekend gezin. Via familiecontacten koos hij tijdens zijn middelbare schooltijd voor Vlaanderen en de Nederlandse taal (mede door het lezen van Consciences *Leeuw van Vlaanderen* in een Franstalige editie) en meteen ook voor Groot-Nederland. In zijn Brusselse jaren als student geneeskunde kwam daar nog de keuze voor anarchisme en pacifisme bij. Anarchisme, pacifisme en Vlaanderen zouden keuzes voor het leven zijn, het literaire element was er wel, maar daar lag toch niet zijn talent. Via het studentenleven en de literaire kring De Distel kwam hij in contact met de Van Nu en Straks groep en ook die betrekkingen bleven lang door werken, al vervreemde hij van August Vermeylen. Diens optie voor België was voor Schamelhout niet goed te verteren. Ook met Alfred Hegenscheidt dreigde de relatie te verkoelen. Hier speelde eveneens de waardering voor België en Hegenscheidts absolute veroordeling van het activisme. Schamelhout stond daar positiever tegenover. De activisten waren in zijn ogen niet alleen maar 'gelukzoekers'. Zelf had hij het verzoekschrift voor de vernederlandsing van de hogeschool in Gent in 1916 ondertekend. Bovendien had hij bijdragen geleverd aan een aantal periodieken die positief stonden tegenover het activisme. Dit op zich

geringe engagement kostte hem na de oorlog zijn betrekkingen als medicus bij een particuliere en een gemeentelijke instelling. Hij bleef echter in Antwerpen en hield een praktijk als huisarts. Als medicus maakte hij enige naam als bestrijder van de 'witte pest', de toen zo gevreesde volksziekte tuberculose. In het Antwerpse hield hij zich op politiek gebied in het interbellum op de achtergrond, al sympathiseerde hij met de Vlaamsche Frontpartij en bepleitte hij menigmaal een Godsvrede standpunt tussen de verschillende politieke stromingen. Wel was hij actief in de Volksuniversiteit Herman van den Reeck en voorkwam hij dat die geheel in handen van aanhangers van het Vlaamsch Nationaal Verbond geraakte.

Zijn grote bekendheid kreeg hij door zijn studies over het nationaliteitenvraagstuk, waarover hij in de Eerste Wereldoorlog ging publiceren. In 1925, 1929 en 1930 verschenen in drie delen zijn *De volkeren van Europa en de strijd der nationaliteiten*. De ondertitel luidde 'ras en volk', 'taal en staat', het 'nationaliteitenbeginsel'. In het eerste deel behandelde hij de Baltische volken, in het tweede de Polen, Tsjecho-Slovaken en Sorben en in het derde de Oekraïners, Wit-Roethenen en Russen, Slovenen, Kroaten en Serviërs. Zijn vriend Leo Simons, directeur van De Wereldbibliotheek in Amsterdam gaf het werk uit. In zijn werk stelde Schamelhout in het nationaliteitenvraagstuk de taal centraal, dat was het kenmerk bij uitstek voor een volk en daaromheen diende ook de staatsvorming plaats te vinden en dan bij voorkeur waar het om meer volken in een gebied ging op federale basis. Voor de Volkenbond had hij weinig waardering, daar deze in zijn ogen te veel in termen van staten dacht en geen of weinig oog voor federale bestuursvormen had. Dat element waardeerde hij juist in de Sovjetunie, waar hij grote bewondering voor had. Een liefde die overigens in het midden van de jaren dertig bekoelde toen de dictatoriale macht van Stalin steeds zichtbaarder werd; dictatoriaal gezag was voor deze anarchist uit den boze. Hij wees op deze gronden ook fascisme en nationaal-socialisme af.

De paradox bij Schamelhout is echter zijn belangstelling voor het racisme. Hoewel hij taal het primaat geeft bij de definiëring van een volk, sluit hij biologische kenmerken niet geheel uit en onderscheidt hij ook een Noords ras, dat een zekere superioriteit uitstraalt. Tevens heeft hij enige reserves bij rasvermenging, al laat hij dat ten opzichte van de Europese rassen nauwelijks meespelen. Een joods ras aanvaardt hij niet, wel een 'joods type'. Tegelijk is antisemitisme hem vreemd. Voor zijn rassentheorieën maakt hij gebruik van zienswijzen van wetenschappers uit Duitsland die later overtuigd nationaal-socialist zijn geworden en ook toen hij dit wist, liet hij deze opvattingen niet varen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft hij voor Zender Brussel over rassentheorie enkele voordrachten gehouden. Hoewel daarin zeker geen anti-joodse geluiden weerklonken of vergaande eugenetische standpunten werden ingenomen, pasten ze wel in de nazi-ideologie.

Over eugenetica heeft Schamelhout wel gepubliceerd in bijvoorbeeld de *Verhandelingen voor de Vlaamse Academie voor Geneeskunde*, maar dan ging het meer om

algemene maatregelen ter bevordering van de Vlaamse volksgezondheid en de demografische ontwikkelingen, waarover hij bezorgd was en waarvoor hij een verbetering van het sociaal-economisch klimaat bepleitte. Hij had overigens weinig fiducia in de toekomst en vreesde het moderne vermaak en de ‘verstomping’ van het volk.

In 1944 vatte hij in zijn *Anthropologie van het Nederlandsche Volk* (niet gedrukt) zijn visies samen en koos hij voor Groot-Nederland.

De Bont verklaart Schamelhouts optreden voor Zender Brussel vanuit diens gedreven Vlaamsgezindheid en anti-Belgicisme. Vermoedelijk heeft zijn waardering voor de Duitse cultuur en zijn al uit de Eerste Wereldoorlog stammende reserve tegenover Frankrijk en Engeland ook meegespeeld. Een collaborateur is Schamelhout beslist niet geweest. In een rapport van de Duitse inlichtingendienst wordt over hem gemeld: “*Lehnt autoritaire Staatsfuehrung ab, ist Demokrat*”. Dat lijkt me voor die tijd zelfs een eervolle vermelding.

De Bont heeft met zijn in oorsprong als licentiaatsverhandeling opgezette studie een zorgvuldig geschreven en uitvoerig gedocumenteerde, leesbare biografie geschreven die onze kennis over de Vlaamse beweging heeft verrijkt. Maar zou de titel niet beter luiden ‘Van literaire avant-garde en raswetenschap’? Nu lijkt het wel erg op een *Werdegang*, terwijl het bij de avant-garde horende anti-autoritaire anarchisme voor Schamelhout zijn leven lang het uitgangspunt bleef en zijn belangstelling voor nationaliteitsvraagstukken en rastheorieën niet op het einde van zijn leven ontstond maar al in de jaren na de Eerste Wereldoorlog aanwezig was, al nam de belangstelling voor de rassentheorieën in de jaren dertig toe.

[PIETER VAN HEES]